

Michel de Montaigne

Essays

Første bog

PÅ DANSK VED
ELSE HENNEBERG PEDERSEN

Gyldendal

Til læseren

Dette er en ærlig og oprigtig bog, kære læser. Den gør dig lige fra starten opmærksom på, at mit eneste formål med den er privat og personligt. Jeg har ikke skænket det en tanke at være til nytte for dig, eller skaffe mig selv berømmelse. Mine kræfter rækker ikke til et projekt af den art. Den er udelukkende beregnet på at være til glæde og gavn for min familie og mine venner, så de, når de har mistet mig (hvilket de snart vil gøre), kan genfinde nogle træk ved min karakter og indstilling til tingene og derved bevare det kendskab, de har haft til mig, mere fuldstændigt og levende.

Hvis jeg bare havde været ude efter at vinde anerkendelse ville jeg have pyntet noget mere på mig selv og optrådt i en mere indstuderet gangart. Men jeg vil have, at man skal se mig som jeg er til daglig, ligefrem og naturlig, afslappet og uforstilt, for det er jo mig selv jeg skildrer. Mine mangler vil kunne aflæses præcis som de er, og ligeledes min naturlige væremåde, så langt som almindelig velanstændighed nu tillader. Hvis jeg havde tilhørt et af de folkeslag som efter sigende stadig lever under de oprindelige naturloves sødme fyldte frihed, kan jeg forsikre dig for at jeg hellere end gerne havde malet mig selv i hel figur – og splittermøgen.

Jeg er altså, kære læser, selv indholdet i min bog, så det ville være helt urimeligt om du skulle spilde din tid på så ubetydeligt og ligegyldigt et emne.

Farvel da. På Montaigne, den første marts femtenhundredegårs.

Det var af samme grund at Sokrates, da han på sit dødsleje af Kriton blev spurgt om hvordan han ville begraves, svarede: „Som du vil.“

Hvis jeg skulle beskæftige mig yderligere med dette/emne ville jeg synes bedre om at efterligne dem der, mens de endnu lever og ånder, hygger sig med at tiltælle deres egen ærefulde begravelse og glæder sig over at se deres døde ansigt i marmor. Lykkelig den der kan finde glæde og tilfredsstille sine følelser ved følelsesløshed, og leve af sin egen død!

Det er lige før jeg begynder at nære et uforsonligt had til enhver form for demokrati – selv om jeg synes det er den naturligste og retfærdigste styreform – når jeg tænker på den umenneskelige uretfærdighed athenenserne lagde for dagen da de uden skånsel, og uden så meget som at ville høre på hvad de pågældende havde at sige til deres forsvar, henrettede de tapre hærførere som netop havde vundet over spartanerne i søslaget ved Arginuserne, det mest omstridte og hårde slag grækerne nogensinde har udkæmpet til havs med egne styrker. Begrundelsen var at de efter sejren havde fulgt de muligheder op som de militære spilleregler bød dem, i stedet for at blive hvor de var og samle og begrave deres døde. Og Diomedons opræden gør henrettelsen endnu mere afskyelig. Han var en af de dømtte, en bemærkelsesværdig og anset soldat og politiker. Da han havde hørt domsafsigelsen trådte han frem for at tale, men selv om han først da fik tid og lejlighed til at blive hørt i fred og ro, benyttede han den ikke til at tale sin sag og fremhæve det soleklart uretfærdige i så grusom en afgørelse, men udtrykte i stedet kun bekymring for dommernes sikkerhed, idet han bad til guderne om at vende denne dom til disses bedste. Og for at de ikke skulle nedkalde gudernes vrede over sig fordi han og hans venner ikke kunne holde de løfter de havde aflagt som tak for deres strålende succes, fortalte de dommerne hvad de havde lovet. Uden at sige mere begav han sig derpå ufortøvet og med modige skridt til retterstedet.

Nogle år senere straffede skæbnen athenenserne med samme mønt. For da Chabrias, den øverstkommanderende for deres flåde, fik overtaget i slaget mod spartanernes admiral Pollis ved Naxos, gik han glip af sejrrens klare, konkrete udbytte, som var af så stor betydning for deres interesser, fordi han ikke ville udsætte sig for samme vanskabne. Og for ikke at miste de få venners lig som flød omkring på vandet lod han en hel masse levende fjender sejle i sikkerhed, og disse lod dem senere betale denne ubetimelige samvittighedsfuldhed dyrt.

Du spørger, hvor du skal ligge efter døden?

Der hvor de ufølte ligger. (Seneca)

En anden skænker et afsjælet legeme en følelse af hvile:

*han har ikke nogen grav, der kan modtage ham,
ikke nogen haav, hvor hans krop kan leve i fred,
når livets fortrædeligheder er overstået, (Ennius, citeret af Cicero)*

akkurat som naturen viser os at mange døde ting stadig har en skjult forbindelse med livet. Vinen forandrer sig i kældrene efter visse års-tidsbestemte forandringer i vinstokkene. Og kød af vildt ændrer efter sigende tilstand og smag i saltrugene efter de love der gælder for levende kød.

Kapitel 4

Om hvordan vi får afløb for vore følelser ved at kaste os over de forkerte ting når vi mangler de rigtige

Når en umådelig gigtplaget adelsmand i vores omgangskreds blev kraftigt opfordret af lægerne til helt at holde op med at spise salt kød svarede han i reglen meget spøgefuldt, at når anfaldet satte ind og han havde mange smerter, så ville han have nogen at lade det gå ud over, og han følte at det lindrede meget når han kunne råbe op og bande, snart over salamipølsen, snart over oksetungen eller skinken. Men det er jo faktisk også sådan, at har man hævet armen for at slå, gør det ondt hvis slaget ikke rammer andet end den tomme luft. Og ligesom en udsigt ikke er smuk hvis den blot fortaber sig i det fjerne og forsvinder i den blå luft, uden at indeholde noget der fanger blikket inden for en rimelig afstand,

*Ligesom vinden mister sin styrke og spreder sig i den tomme luft,
hvis ikke tætte skove møder den med deres kraft (Lucan)*

således fortaber en rystet og bevæget sjæl sig tilsyneladende i sig selv hvis

man ikke giver den et holdepunkt, den må altid have noget at sigte efter og virke imod. Om dem der kaster deres kærlighed på marekatte og skødehunde siger Plutarch, at det kærlighedsbehov der er i os hellere vil opdigte en grundløs og indholdsløs kærlighed hvis den rigtige ikke er der, end gå til spilde. Og vi ser da også hvordan vi i vore følelsesudbrud hellere vil bedrage os selv ved at opfinde erstatninger, som vi måske ikke engang selv tror på, end slet ikke have noget at reagere imod. Dyrene går jo også i deres galskab til angreb på den sten eller det jern der har såret dem og hævner sig med næb og kløber på sig selv for den smerte de følger.

Ligesom den pannoniske hunbjørn bliver mere rasende, efter at libyeren har ramt den ved at slynge sit spyd med den korte rem: Den vælter sig i sit sår, og når den i sin vrede angriber det borende våben, jager den lansen, der drejer rundt sammen med den. (Lucan)

Hvilke årsager opfinder vi ikke til de ulykker der rammer os? Hvad giver vi ikke med rette eller urette skylden, for at have noget at fægte med? Det er ikke de lyse fletninger som du river og flår i og heller ikke det hvide bryst som du i din vrede hamrer løs på, der med en uheldsvanger kugle har gjort det af med din højt elskede bror: ret dine beskyldninger mod noget andet. Livius siger i beretningen om den romerske hær i Spanien efter tabet af de to brødre som var hans store hærførere, „at alle pludselig græd og slog sig for panden“. Det er en udbredt skik. Og filosofen Bion sagde da også ganske vittigt om kongen der rev hårene af hovedet af sorg: „Tror han måske, at håraffald lindrer smerten?“ Hvem har ikke set nogen tygge og sluge kortene eller æde en pose terninger for at have noget at hævne sig på for tabet af deres penge? Xerxes piskede vandet i Hellespont-strædet, lagde det i lænker og udøste alverdens forbandelser over det, og han sendte også en udfordring til bjerget Athos og Kyros holdt i flere dage en hel hær beskæftiget med at hævne sig på floden Kydnos for den frygt han havde følt da han krydsede den. Og Caligula ødelagde et meget smukt hus på grund af den sorg hans mor havde oplevet dér.

I min ungdom hed det sig i folkemunde at en af vore nabokonger, som var blevet revset af Gud, svor at han ville hævne sig. Han befalede at man i ti år ikke bad til Ham, ikke talte om Ham og, så vidt det stod til ham, ikke troede på Ham. Den historie skulle ikke så meget illustrere det pågældende folks dumhed som dets typiske stolthed. Sådanne fejlgreb

hænger altid sammen, men har i virkeligheden mere med indbildskhed end med dumhed at gøre.

Da kejser Augustus blev angrebet af havets storme udfordrede han havguden Neptun, og ved festlighederne i forbindelse med stridsvogns-væddeløbene lod han, for at hævne sig på ham, hans billede fjerne fra dets plads blandt de andre guder. Heri er han endnu mindre undskyldt end de foregående, og også mindre undskyldt end da en romersk hær under Quintilius Varus tabte et slag i Tyskland og han i vrede og fortvivlelse hamrede sit hoved imod en mur idet han udbroød: „Varus, Varus, giv mig mine tabte legioner igen.“ For de der vender sig mod Gud selv overgår alt andet i vanvid, eftersom det jo er ensbetydende med gudsforagt, eller mod skæbnen, som om den havde øre for vore angreb; et eksempel herpå er thrakerne der, når det lynet og tordner, giver sig til at skyde mod himlen for i en gigantisk hævnagt at bringe Gud til fornuft ved hjælp af pileskud. Men som den gamle digter hos Plutarch siger:

*At harmes over mølgang er ryyteløst og dumt
Vor vrede rører dem ikke og deres svar er stumt.*

Men vi kan aldrig klandre os selv nok for tøjlesløsheden i vores sind.

Kapitel 5

Om hvorvidt kommandanten i en belejret stilling bør gå ud for at forhandle

I krigen med kong Perseus af Makedonien udklækkede den romerske udsending, Lucius Marcus, det ønskede at vinde tid så han kunne få sin hær på fode, nogle fredsforhandlingsforslag som fik den sløve konge til at gå med til nogle dages våbenhvile. Derved gav han sin fjende tid og lejlighed til at ruste sig, hvilket førte til kongens endelige fald. Imidlertid fordømte de gamle i Senatet, ihukommende deres forfædres skik og brug, denne handlemåde fordi den var i direkte modstrid med de gamle traditio-